

TEMIDA
2020, vol. 23, br. 2, str. 169-201
ISSN: 1450-6637
DOI: <https://doi.org/10.2298/TEM2002169C>
Originalni naučni rad
Priljeno: 6.7.2020.
Odobreno za štampu: 12.10.2020.

Stavovi stručnjaka i stručnjakinja u Srbiji o rodnoj ravnopravnosti i rodno zasnovanom nasilju: Rezultati istraživanja

SANJA ČOPIĆ*
BEJAN ŠAĆIRI

Za promenu rodno režima i osiguravanje poštovanja rodne ravnopravnosti potrebno je raditi na eliminisanju negativnih rodni stereotipa i diskriminatornih praksi prema ženama. U tom cilju, važno je utvrditi koji su to rodni stereotipi koji su prisutni kod onih koji dolaze u kontakt sa ženama žrtvama rodno zasnovane diskriminacije i nasilja, a koji mogu negativno da utiču na odnos prema njima i onemoguće blagovremenu i adekvatnu reakciju i efikasnu zaštitu žena. Viktimološko društvo Srbije je 2019. sprovelo istraživanje čiji je cilj bio ispitivanje stavova stručnjaka i stručnjakinja u državnim institucijama, ustanovama, nezavisnim telima i organizacijama civilnog društva u Srbiji o rodnoj ravnopravnosti i rodno zasnovanom nasilju i iskustvima i izazovima u radu sa žrtvama rodno zasnovanog nasilja, posebno Romkinjama i ženama sa sela. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 199 ispitanika iz 21 lokalne zajednice u četiri regiona u Srbiji. Rad ima za cilj da prikaže deo rezultata ovog istraživanja koji se tiču stavova stručnjaka i stručnjakinja o rodnoj ravnopravnosti i rodno zasnovanom nasilju.

Ključne reči: rodna ravnopravnost, rodno zasnovano nasilje, stavovi, istraživanje, Srbija

---

* Dr Sanja Čopić je viša naučna saradnica u Institutu za kriminološka i sociološka istraživanja i istraživačica i predsednica Upravnog odbora Viktimološkog društva Srbije. E-mail: sanja.copic011@gmail.com.

Dr Bejan Šaćiri je viši predavač na Visokoj medicinskoj školi strukovnih studija „Milutin Milanković“ i istraživač i koordinator Službe VDS info i podrška žrtvama u Viktimološkom društvu Srbije. E-mail: bejansaciri@yahoo.com.

Uvod

Postizanje rodne ravnopravnosti jedan je od ključnih preduslova za uspostavljanje demokratije, socijalnog mira i pravde, održivog društvenog i ekonomskog razvoja i unapređenje socijalnih odnosa (Čopić, 2016). To podrazumeva ravnopravan položaj, tretman i mogućnosti za muškarce i žene u ostvarivanju ljudskih prava u svim sferama društvenog i privatnog života. Uprkos značajnim pomacima u unapređenju prava i položaja žena, rodna ravnopravnost nije u potpunosti postignuta ni u jednoj državi sveta; žene i devojčice su i dalje diskriminirane, u privatnoj sferi, u domenu politike, obrazovanja, rada i ekonomije, zdravstvene zaštite i slično (Evans i dr., 2018; Phillips i dr., 2018; World Economic Forum, 2018; Poushter, Fetterolf, Tamir, 2019; United Nations Development Programme, 2020).

Indeks rodne ravnopravnosti za Republiku Srbiju pokazuje da je u periodu od 2014. do 2016. godine došlo do izvesnog unapređenja rodne ravnopravnosti: vrednost indeksa za Srbiju je 2016. godine bio 55,8, što u odnosu na 2014. godinu predstavlja povećanje od 3,4 procentna poena (Babović, 2016, 2018).¹ Međutim, i pored zabeleženog pozitivnog pomaka, rodna neravnopravnost je još uvek prisutna u Srbiji. Žene u Srbiji su i dalje u nepovoljnijem položaju u odnosu na muškarce u svim oblastima društvenog života. Prema podacima Poverenika za zaštitu ravnopravnosti, diskriminacija žena je posebno izražena na tržištu rada, u učešću žena u odlučivanju, u ekonomskoj sferi i obrazovanju (Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, 2018: 114). Žene su izložene različitim oblicima rodno zasnovanog nasilja (OEBS, 2019), koje je, pak, duboko ukorenjeno u društvenoj i kulturološkoj strukturi, odnosno u društvenim normama kao skupu vrednosti, uverenja, stavova i praksi koji se usvajaju kroz proces socijalizacije, a koji reflektuju i podržavaju nejednak odnos moći između muškaraca i žena (United Nations Development Programme, 2020). Diskriminatorne društvene norme i rodni stereotipi doprinose nasilju nad ženama, otežavaju njegovu prevenciju i suzbijanje, negativno utiču na stavove građana prema rodnoj ravnopravnosti i nasilju, čineći da diskriminacija i nasilje nad ženama često budu društveno nevidljivi, što, pak, za posledicu ima prihvatanje, normalizaciju i opravdavanje nasilja kao legitimnog oblika ponašanja i

---

¹ Kada se Srbija uporedi sa Evropskom unijom (EU), zapaža se da je vrednost ukupnog indeksa rodne ravnopravnosti u Srbiji niža od proseka EU-28 za 2015. godinu za 10,4 poena: Srbija (2016) – 55,8, EU-28 (2015) – 66,2. Pri tome, ova razlika se smanjila u odnosu na 2014. godinu (Babović, 2016, 2018).

reakcije (Konstantinović-Vilić, 2010). Rodni stereotipi, kao „specifična uverenja o karakteristikama koje su tipične za muškarce i žene“ (Stefanović, Vidanović, Todorović, 2012: 181), utiču na domen rodno zasnovane diskriminacije i nasilja na tri načina: oni su u osnovi diskriminacije i nasilja koje se vrši prema ženama, dakle, utiču na vršenje diskriminacije i nasilja, potom, utiču na odgovore pojedinaca, institucija i zajednice na rodno zasnovanu diskriminaciju i nasilje, i utiču na postupanje žena u situaciji rodno zasnovane diskriminacije i nasilja (na primer, da li će tražiti pomoć ili ne) (Flood, Pease, 2009). Upravo zato Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW),² Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (tzv. Istanbulska konvencija)³ i drugi relevantni međunarodni dokumenti obavezuju države potpisnice da preduzimaju neophodne mere usmerene na promovisanje promena u društvenim i kulturnim obrascima ponašanja žena i muškaraca kako bi se iskorenile predrasude, običaji, tradicije i druge prakse koje se zasnivaju na shvatanju o inferiornosti ili superiornosti jednog ili drugog pola ili na stereotipnim rodnim ulogama. Dakle, promena dominantne rodne ideologije je nužan osnov za postizanje rodne ravnopravnosti i sprečavanje rodno zasnovane diskriminacije i nasilja nad ženama, ali i za odgovarajuću reakciju nadležnih institucija u slučaju kada do diskriminacije ili nasilja dođe.

Vlada Republike Srbije je 2016. godine usvojila Nacionalnu strategiju za ostvarivanje rodne ravnopravnosti (2016-2020) sa ciljem unapređivanja rodne ravnopravnosti. U Strategiji je istaknuto da je za promenu rodnog režima i obezbeđivanje poštovanja rodne ravnopravnosti potrebno raditi na eliminisanju negativnih rodnih stereotipa i diskriminatornih praksi prema ženama generalno, a posebno prema ženama iz marginalizovanih grupa, kao i praksi koje omogućavaju i reprodukuju nejednak odnos moći između muškaraca i žena. Međutim, u Zaključnim komentarima Komiteta UN za eliminaciju diskriminacije žena na četvrti periodični izveštaj Srbije, koji je razmatran u februaru 2019. godine, iskazana je zabrinutost zbog još uvek visokog nivoa prisustva diskriminatornih rodnih stereotipa, koji onemogućavaju unapređenje prava žena u Srbiji.⁴

² Zakon o ratifikaciji Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, Službeni list SFRJ, Međunarodni ugovori, br. 11/81.

³ Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, Službeni glasnik RS, Međunarodni ugovori, br. 12/2013.

⁴ Committee on the Elimination of Discrimination against Women, Concluding observations on the fourth periodic report of Serbia, CEDAW/C/SRB/CO/4. Dostupno na: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolNo=CE-DAW%2fC%2fSRB%2fCO%2f4&Lang=en, stranici pristupljeno: 6.7.2020.

U cilju uspešnog eliminisanja negativnih rodnih stereotipa i diskriminatorskih praksi prema ženama, posebno prema ženama iz marginalizovanih društvenih grupa, važno je utvrditi koji su to rodni stereotipi koji su prisutni kako kod opšte populacije, tako i kod onih koji dolaze u kontakt sa ženama žrtvama rodno zasnovane diskriminacije i nasilja, a koji mogu negativno da utiču na odnos prema njima i onemogućće blagovremenu i adekvatnu reakciju i efikasnu zaštitu žena. Polazeći od toga, Viktimološko društvo Srbije (VDS) je 2019. godine sprovedo istraživanje o stavovima stručnjaka i stručnjakinja u državnim institucijama, ustanovama, nezavisnim telima i organizacijama civilnog društva u Srbiji o rodnoj ravnopravnosti i rodno zasnovanom nasilju, kao i o iskustvima i izazovima u radu sa žrtvama rodno zasnovanog nasilja.⁵ Rad ima za cilj da prikaže deo rezultata ovog istraživanja. Nakon prikaza nalaza dosadašnjih istraživanja stavova o rodnoj ravnopravnosti i rodno zasnovanom nasilju u svetu i u Srbiji, koja su nam bila dostupna, u radu je dat metodološki okvir istraživanja, a potom se iznose ključni rezultati istraživanja o stavovima stručnjaka i stručnjakinja u Srbiji o rodnoj ravnopravnosti i rodno zasnovanom nasilju. Na kraju su dati zaključci, kao i preporuke za dalji rad na prepoznavanju i suzbijanju negativnih rodnih stereotipa kod stručnjaka i stručnjakinja koji rade sa ženama žrtvama rodno zasnovane diskriminacije i nasilja.

Pregled rezultata dosadašnjih istraživanja stavova o rodnoj ravnopravnosti i rodno zasnovanom nasilju

Analiza dosadašnjih istraživanja stavova o rodnoj ravnopravnosti i rodno zasnovanom nasilju, koja su nam bila dostupna, pokazuje da se ova istraživanja mahom sprovode na uzorku opšte populacije, na međunarodnom planu, kao globalna (United Nations Development Programme, 2020) ili regionalna istraživanja, odnosno istraživanja koja obuhvataju određeni broj država (Pouster, Fetterolf, Tamir, 2019), ili na nacionalnom nivou (na primer, Kamenov,

---

⁵ Istraživanje je sprovedeno u okviru šireg projekta koji je imao za cilj da doprinese promena politika i prakse kako bi se osiguralo prepoznavanje štetnih rodnih stereotipa i rodne diskriminacije i obezbedilo suzbijanje i blagovremeno reagovanje u slučajevima rodno zasnovanog nasilja, naročito nad marginalizovanim grupama žena, posebno Romkinjama i ženama koje žive na selu. Projekat je realizovan od decembra 2018. do decembra 2019. godine u okviru programa Agencije Ujedinjenih nacija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena (UN Women) pod nazivom *Zaustavljanje nasilja nad ženama na Zapadnom Balkanu i u Turskoj: Primena normi, promena svesti*, koji finansira Evropska komisija.

Galić, 2011; UNDP Georgia, 2013; Evans i dr., 2018; Phillips i dr., 2018). Važan izvor saznanja su i istraživanja koja, iako su sprovedana na uzorku muškaraca i žena, u fokusu ipak imaju ispitivanje rodni stavova muškaraca (Pulerwitz, Barker, 2008; Bijelić, 2011; Dušanić, 2012; Hughson, 2018; UNFPA Ukraine, 2018). Najzad, kako se primećuje, poseban fokus u istraživanjima je na ispitivanju stavova mladih (srednjoškolske i studentske populacije) o rodnoj ravnopravnosti i nasilju nad ženama, što je važno jer takva istraživanja pružaju smernice za rad na razvijanju svesti o normama i vrednostima kako bi se sprečili stavovi i ponašanja koji promovišu diskriminaciju i nasilje nad ženama (Oliver, Valls, 2004). Sa druge strane, primećuje se da su ređa istraživanja na uzorku stručnjaka u različitim sektorima, kao što su socijalna zaštita, zdravstvo, policija, pravosuđe i slično.

Istraživanja sprovedena u svetu pokazuju da su tradicionalni (rodni) stereotipi prisutni i kod muškaraca i kod žena (Kamenov, Galić, 2011; Sotiriou, Ntinapogias, Petroulaki, 2011; United Nations Development Programme, 2020). Istraživanje sprovedeno u 75 država i teritorija sveta sa obuhvatom od oko 81% svetske populacije, pokazuje da 91% muškaraca i 86% žena u svetu iskazuje bar jednu jasnu sklonost ka rodnoj neravnopravnosti u oblastima kao što su politika, ekonomija, partnersko nasilje i žensko reproduktivno zdravlje (United Nations Development Programme, 2020: 8). Drugim rečima, oko 90% ljudi u svetu, bez obzira na polnu/rodnu pripadnost, ima rodne stereotipe u odnosu na žene. Oko 50% muškaraca i žena je mišljenja da su muškarci bolji političari od žena, oko 40% da su muškarci bolji u poslu, dok se 30% slaže sa tim da je opravdano da muškarac tuče ženu (United Nations Development Programme, 2020: 8-9).

I pored toga što su rodni stereotipi prisutni i kod muškaraca i kod žena, većina istraživanja potvrđuje da mladići, odnosno muškarci imaju konzervativnije stavove prema rodnoj ravnopravnosti nego žene, više nego žene izražavaju seksističke stavove, te je veća verovatnoća da će se dečaci, odnosno muškarci složiti sa stavovima i uverenjima koji podržavaju rodnu diskriminaciju i nasilje nad ženama (Flood, Pease, 2009; Kamenov, 2011; Sotiriou, Ntinapogias, Petroulaki, 2011; Saeed Ali i dr., 2017; Ramos-Galarza i dr., 2018; Phillips i dr., 2018). Žene pokazuju egalitarnije stavove od muškaraca (Bijelić, 2011; United Nations Development Programme, 2020: 9) i percipiraju rodnu neravnopravnost kao problem u društvu (Ajduković, 2011; Evans i dr., 2018). Sa druge strane, muškarci češće nego žene smatraju da je u njihovoj zemlji dostignuta rodna ravnopravnost.

nost, dok su žene te koje su mišljenja da nema bitnijih promena u domenu rodne ravnopravnosti u njihovoj zemlji (Ajduković, 2011; Bijelić, 2011; Poushter, Fetterolf, Tamir, 2019), što upućuje na zaključak da je percepcija nivoa rodne nejednakosti povezana sa rodnim iskustvima. Međutim, pojedina istraživanja na uzorku mladih (adolescenata) utvrdila su da dečaci i devojčice pokazuju egalitarne stavove u različitim aspektima svakodnevnog života, kao što je ravnopravno učešće žena i muškaraca u kućnim poslovima (Redondo i dr., 2011). Egalitarni stavovi dečaka i devojčica prisutni su i kada se govori o domenu rada i obrazovanja, jer mladi smatraju da bi devojčice i dečaci trebalo da imaju iste mogućnosti u ovim sferama društvenog života (Redondo i dr., 2011).

Istraživanja pokazuju da starije osobe imaju tradicionalnije, odnosno konzervativnije stavove o rodnim ulogama, dok mlađi pokazuju egalitarnije stavove (Kamenov, 2011; Phillips i dr., 2018). Jedno istraživanje sprovedeno u 27 država u svetu je pokazalo da punoletne osobe mlađe od 50 godina imaju pozitivniji stav prema postizanju rodne ravnopravnosti u svojoj zemlji, odnosno smatraju da je došlo do porasta nivoa ostvarene rodne ravnopravnosti u odnosu na one starije od 50 godina (Poushter, Fetterolf, Tamir, 2019).

Istraživanjima sprovedenim u svetu je, takođe, utvrđeno postojanje veze između stavova o rodnim ulogama i rodnim odnosima i stavova o nasilju nad ženama, pa i nasilnog ponašanja muškaraca prema ženama, posebno prema svojim partnerkama (Flood, Pease, 2009; Bijelić, 2011). Drugim rečima, tradicionalniji stavovi o rodnim ulogama i odnosima povezani su sa tolerisanjem i opravdavanjem nasilja nad ženama, posebno partnerskog nasilja. Isto tako, muškarci koji su nasilni prema ženama, posebno prema svojim partnerkama, imaju negativnije stavove o rodnoj ravnopravnosti, odnosno manje podržavaju koncept rodne ravnopravnosti (Pulerwitz, Barker, 2008).

Prema nalazima sprovedenih istraživanja, muškarci, odnosno mladići su tolerantniji nego žene prema nasilju nad ženama, posebno prema partnerskom nasilju (Bijelić, 2011; Sotiriou, Ntinapogias, Petroulaki, 2011; Gracia, Lila, 2015; UNFPA Ukraine, 2018). Na primer, 18% muškaraca u Španiji, 12% u Hrvatskoj i 23,1% u Bosni i Hercegovini smatra da postoje situacije u kojima je opravdano da muškarac udari ženu (partnerku) (Bijelić, 2011: 46; Dušanić, 2012: 51; UNFPA Ukraine, 2018: 75-76). Kod muškaraca su prisutniji stavovi koji idu u prilog okrivljavanja žrtve, posebno u slučajevima partnerskog i seksualnog nasilja (Gracia, Lila, 2015; UNFPA Ukraine, 2018), što predstavlja jedan od važnih društvenih i kulturoloških faktora koji utiču na javljanje i povećanje stope nasilja

nad ženama, rezultirajući tolerisanjem i prihvatanjem ovog vida nasilja u društvu. Muškarci su skloniji da manji broj ponašanja percipiraju kao nasilje nad ženama (posebno vezano za seksualno uznemiravanje, nasilje tokom zabavljanja i nasilje nad suprugom/partnerkom), potom, umanjuju posledice koje nasilje nad ženama proizvodi i pokazuju manje empatije prema ženama žrtvama nasilja, posebno partnerskog (Flood, Pease, 2009). U jednom istraživanju u Brazilu u kome su ispitanici bili zdravstveni radnici utvrđeno je da, iako su ispitanici generalno pokazali pozitivne stavove o rodno zasnovanom nasilju, 13% njih je još uvek tvrdilo da je nasilje u porodici privatna stvar, a 18% da učinioce ne treba kažnjavati kaznom zatvora (Maloni Vieira i dr., 2009).

U Srbiji nije bilo mnogo istraživanja o stavovima opšte javnosti i stručnjaka i stručnjakinja o rodnoj ravnopravnosti, rodnim ulogama i rodno zasnovanom nasilju. Pa ipak, istraživanja koja su sprovedena pokazuju da su, slično kao u svetu, tradicionalni (rodni) stereotipi prisutni i kod muškaraca i kod žena (Džamonja Ignjatović i dr., 2009; Ignjatović i dr., 2010). Indeks rodni društvenih normi pokazao je da u Srbiji, prema podacima koji se odnose na period 2005-2009. godina, 82,6% građana i građanki pokazuje bar jednu sklonost ka rodnoj neravnopravnosti; to čini 88,4% muškaraca i 76,7% žena. Sa druge strane, 17,4% građana i građanki u Srbiji ne pokazuje rodne stereotipe prema ženama, i to 23,3% žena i 11,6% muškaraca (United Nations Development Programme, 2020: 20, 22).

Iako neka istraživanja ukazuju na to da pripadnost polu ne utiče na razlike u shvatanju rodne ravnopravnosti (Ignjatović i dr., 2010), ipak se primećuje da, kao i u svetu, u Srbiji žene imaju manje tradicionalne stavove o rodnoj ravnopravnosti, nego što je to slučaj sa muškarcima, odnosno da ispoljavaju egalitarnije stavove (Stefanović, Vidanović, Todorović, 2012; Bogetić, Mitrović, Nikolić, 2018; Hughson, 2018). I u Srbiji, žene u većoj meri nego muškarci prihvataju i podržavaju koncept rodne ravnopravnosti i osnaživanja žena (SeCons, 2017). Takođe, neka istraživanja potvrđuju nalaze stranih istraživanja koja idu u prilog zaključku da starije osobe imaju tradicionalnije, odnosno, konzervativnije stavove o rodnim ulogama u odnosu na mlađe (Stefanović, Vidanović, Todorović, 2012). Pa ipak, jedno istraživanje stavova studenata ukazalo je na činjenicu da rodne stereotipe i tradicionalne rodne uloge više podržavaju mlađe nego starije generacije studenata (Džamonja Ignjatović, Popović, Duhaček, 2010). Kao glavne oblike rodne neravnopravnosti mladi percipiraju nejednaku raspodela kućnih poslova i nasilje u porodici (Subotić i dr., 2019).

Jedno istraživanje stavova o nasilju u porodici, koje je sprovedeno u dva kruga (2002. i 2004. godine) na uzorku opšte populacije u devet regionalnih centara u Srbiji, ukazalo je na prisustvo tradicionalnih, konzervativnih i patrijarhalnih stavova o rodnim ulogama i odnosima u porodici, kojima se opravdava nasilje nad ženama u porodici (razumljivo je da muž (momak) udari ženu (devojk) ako ona nešto pogreši ili ga ne sluša) i žene žrtve okrivljavaju za nasilje koje trpe (žena svojim ponašanjem provocira nasilje, žene vole da muškarci budu grubi i slično) (Konstantinović Vilić, Petrušić, 2010). Iako u nešto manjem procentu u odnosu na neke druge države, i u Srbiji su muškarci, odnosno, mladići tolerantniji nego žene, odnosno, devojke prema nasilju nad ženama, posebno prema partnerskom nasilju. Jedno istraživanje je pokazalo da 11,9% muškaraca u Srbiji smatra da žena treba da toleriše nasilje da bi održala porodicu (Hughson, 2018: 99).

Kada su u pitanju istraživanja stavova stručnjaka i stručnjakinja, jedno istraživanje u okviru kog je ispitivano postojanje stereotipnih shvatanja i predrasuda u odnosu na žrtve nasilja u porodici, a koje je sprovedeno na uzorku zaposlenih u policiji, tužilaštvima i sudovima u četiri grada u Srbiji (Beograd, Niš, Kragujevac i Novi Sad), pokazalo je da su seksistički stavovi profesionalaca koji neposredno dolaze u kontakt sa slučajevima nasilja u porodici ključni uzroci institucionalne diskriminatorne prakse prema ženama žrtvama porodičnog nasilja (Petrušić, Konstantinović Vilić, Žunić, 2015). Istraživanje je pokazalo da većina profesionalaca ne vidi nasilje u porodici kao opasan oblik kriminaliteta, da ga tretira kao privatnu stvar, te da smatra da ovaj problem treba da se rešava prevashodno u okviru sistema socijalne zaštite, kroz pružanje pomoći porodici kako bi se ona održala na okupu (Petrušić, Konstantinović Vilić, Žunić, 2015: 46). Rodni stereotipi ispitanih stručnjaka i stručnjakinja uočeni su i u pogledu kruga lica koja treba da uživaju krivičnopravnu zaštitu od nasilja u porodici (samo bračni supružnici i deca), uzroka, dinamike i ozbiljnosti ovog oblika nasilja nad ženama (Petrušić, Konstantinović Vilić, Žunić, 2015: 46-47). Kako su zaključile autorke ovog istraživanja „ovakvi nalazi ne iznenađuju, imajući u vidu da su rodni stereotipi i predrasude široko rasprostranjeni u društvu i da je veoma visok nivo diskriminatornih stavova prema ženama i među predstavnicima organa javne vlasti na svim nivoima” (Petrušić, Konstantinović Vilić, Žunić, 2015: 48), što potvrđuju rezultati i nekih drugih sprovedenih istraživanja.

Tako je jedno istraživanje među predstavnicima zakonodavne, izvršne i sudske vlasti na republičkom, pokrajinskom i lokalnom nivou o njihovim sta-

vovima prema diskriminaciji u Srbiji pokazalo da je i dalje u velikom procentu izražen stav da su diskriminisane grupe same odgovorne za svoj položaj, čime se relativizuje odgovornost države i društva (IPSOS, 2014). Uz to, visok procenat zaposlenih u organima javne vlasti toleriše diskriminatorско ponašanje, te slučaj diskriminacije ne bi prijavili nadležnim organima, što je posebno došlo do izražaja među ispitanicima koji rade u sudovima (IPSOS, 2014). Istraživanje stavova pripadnika policije u Srbiji prema diskriminaciji pokazalo je da ispitanici smatraju da diskriminacije još uvek ima u priličnoj meri u srpskom društvu, te da su, između ostalog, žene jedna od najdiskriminisanijih grupa (Zekavica, 2014, 2016), čime se potvrđuju nalazi i nekih drugih istraživanja javnog mnjenja o percepciji diskriminacije u Srbiji (CeSID, 2013). Pri tome, visok je procenat policijskih službenika koji ne znaju šta je diskriminacija ili bar ne šta je njena suština, što može negativno da utiče na prepoznavanje diskriminacije (u sopstvenim ili tuđim postupcima) i da rezultira nereagovanjem ili neblagovremenim ili neadekvatnim reagovanjem, usled čega žrtve mogu da ostanu bez pomoći i zaštite i da budu izložene sekundarnoj viktimizaciji (Zekavica, 2014, 2016).

Imajući sve navedeno u vidu, verujemo da će nalazi istraživanja koji su analizirani dalje u radu, popuniti praznine koje postoje u Srbiji vezano za nedostatak ispitivanja stavova stručnjaka i stručnjakinja o rodno zasnovanoj diskriminaciji i nasilju, te da će omogućiti dalji rad na kreiranju politika i praksi koje će biti usmerene ka eliminisanju negativnih rodniх stereotipa i diskriminatornih praksi prema ženama, kako bi se osigurala njihova efikasna i pravovremena zaštita.

O istraživanju

Predmet i cilj istraživanja

Predmet istraživanja bili su stavovi stručnjaka o rodnoj ravnopravnosti i rodno zasnovanom nasilju. Za potrebe ovog istraživanja rodno zasnovano nasilje definisano je kao nasilje koje se vrši prema ženama i devojčicama zbog njihove pripadnosti ženskom polu, odnosno, nasilje koje nesrazmerno više pogađa žene i devojčice. Oblici rodno zasnovanog nasilja koji su bili u fokusu istraživanja su: nasilje u porodici, seksualno nasilje, trgovina ženama i devojčicama i proganjanje. Cilj istraživanja bio je ispitivanje stavova stručnjaka i

stručnjakinja u državnim institucijama, ustanovama, nezavisnim telima i organizacijama civilnog društva u Srbiji o rodnoj ravnopravnosti i rodno zasnovanom nasilju, kao i o iskustvima i izazovima u radu sa žrtvama rodno zasnovanog nasilja, posebno Romkinjama i ženama sa sela.

Metod

Istraživanje je sprovedeno u februaru i martu 2019. godine na uzorku od 199 ispitanika. Uzorak istraživanja činili su stručnjaci i stručnjakinje koji rade u različitim sektorima u kojima dolaze ili mogu da dođu u kontakt sa ženama žrtvama rodno zasnovanog nasilja i drugih oblika rodno zasnovane diskriminacije, i to u: sudovima, tužilaštvima, policiji, centrima za socijalni rad, nezavisnim telima (Zaštitnik građana RS, Pokrajinski zaštitnik građana-Ombudsman i Poverenik za zaštitu ravnopravnosti) i organizacijama civilnog društva u Srbiji.

Podaci su prikupljeni putem ispitivanja, primenom ankete. Za prikupljanje podataka napravljen je poseban upitnik, koji je bio anoniman. Upitnik su činile Skala stavova o rodnoj ravnopravnosti (stavovi o rodnim ulogama i odnosima između muškaraca i žena) i Skala stavova o rodno zasnovanom nasilju. *Skala stavova o rodnoj ravnopravnosti* je skala Likertovog tipa koju čine 24 tvrdnje na koje su ispitanici odgovarali zaokruživanjem broja od 1 do 4, u zavisnosti od toga u kojoj meri se slažu sa datim tvrdnjama (1 – uopšte se ne slažem, 2 – uglavnom se ne slažem, 3 – uglavnom se slažem i 4 – u potpunosti se slažem). Pojedine tvrdnje preuzete su iz Gender Equitable Men Scale – GEM skale za ispitivanje stavova o rodnoj ravnopravnosti (Pulerwitz, Barker, 2008), dok su neke tvrdnje konstruisali autori za potrebe ovog istraživanja. Skala stavova o rodnoj ravnopravnosti pokazala se kao izuzetno pouzdana, Kronbahova alfa iznosila je .87. Viši skor na skali ukazuje na negativnije stavove o rodnoj ravnopravnosti. Prilikom zbrajanja rezultata skorovi za pojedine tvrdnje su obrnuti. *Skala stavova o rodno zasnovanom nasilju* je skala Likertovog tipa, koja ima 24 tvrdnje na koje su ispitanici odgovarali zaokruživanjem broja od 1 do 4, u zavisnosti od toga u kojoj meri se slažu sa datim tvrdnjama (1 – uopšte se ne slažem, 2 – uglavnom se ne slažem, 3 – uglavnom se slažem i 4 – u potpunosti se slažem). Kao i za Skalu stavova o rodnoj ravnopravnosti, prilikom konstruisanja ove skale pojedine tvrdnje su preuzete iz GEM skale (Geeta, 2011), dok su neke tvrdnje konstruisali autori za potrebe ovog istraživanja. Skala stavova o rodno zasnovanom nasilju pokazala se kao izuzetno pouzdana, Kronbahova alfa izno-

sila je .86. Viši skor na skali ukazuje na negativnije stavove o rodno zasnovanom nasilju. Pored ove dve skale, upitnik je činila Bogardusova skala socijalnih stavova koja je poslužila da se dođe do podataka o distanci koju ispitanici imaju prema pripadnicima romske nacionalnosti. Jedan deo upitnika odnosio se na ispitivanje percepcije ispitanika o tome na koji način predrasude i stereotipi mogu da ometaju stručnjake i stručnjakinje u radu sa žrtvama rodno zasnovanog nasilja i kako je moguće umanjiti njihov štetan uticaj.

Podaci su obrađeni u statističkom paketu SPSS 17.0. Za obradu podataka korišćene su sledeće statističke tehnike: mere deskriptivne statistike, jednofaktorijska univarijantna analiza varijanse i Pirsonova korelaciona matrica. Pored kvantitativne, rađena je i kvalitativna analiza odgovora na otvorena pitanja.

Uzorak

Istraživanje je sprovedeno u 21 lokalnoj zajednici u Srbiji. Uzorak je činilo 199 ispitanika iz sledećih mesta: Beograd (44 ispitanika), Niš i Novi Sad (po 13), Kragujevac i Užice (po 12), Kruševac i Vranje (po 11), Sombor (10), Šabac (9), Aleksinac, Pančevo i Subotica (po 8), Novi Pazar, Negotin, Vršac i Zaječar (po 6), Novi Bečej i Pirot (po 4), Babušnica, Kovačica i Požega (po 2 ispitanika). Distribucija uzorka po regionima u kojima je istraživanje sprovedeno je bila ujednačena: Beograd (44 ili 22,1%), Vojvodina (52 ili 26,1%), Istočna i Južna Srbija (51 ili 25,6%) i Centralna i Zapadna Srbija (52 ili 26,1%).

U uzorku je bilo 148 (74,4%) ispitanica i 51 (25,6%) ispitanik. Iz najmlađe starosne kategorije, od 24 do 40 godina, bila su 73 (36,7%) ispitanika, iz starosne kategorije od 41 do 50 godina bila su 62 (31,2%) ispitanika, a 50 (25,1%) ispitanika je bilo iz starosne kategorije preko 50 godina. Najveći broj ispitanika je sa završenim fakultetom – 156 (78,4%). Slede ispitanici sa završenom višom/visokom školom (16 ispitanika ili 8%), sa magisterijumom ili doktoratom (14 ispitanika ili 7,1%), dok je 13 (6,5%) ispitanika bilo sa završenom srednjom školom. U ispitivanom uzorku je bilo 120 (60,3%) ispitanika koji su u braku, 42 (21,1%) ispitanika koji su neudati/neoženjeni, 21 (10,6%) razveden/razdvojen i 14 (7%) ispitanika koji su naveli da žive sa partnerom/partnerkom u vanbračnoj zajednici.

Posmatrano prema sektoru rada, po 45 (22,6%) ispitanika je iz pravosuđa (osnovni i viši sudovi) i policije, po 39 (19,6%) ispitanika iz tužilaštava (osnovnog i višeg tužilaštva) i centara za socijalni rad, 27 (13,6%) ispitanika je iz organizacija civilnog društva i 4 (2%) iz nezavisnih tela. Kada je u pitanju dužina

radnog staža u organizaciji/instituciji/ustanovi u kojoj rade, 37 (18,6%) ispitanika radi od jedne do pet godina, 41 (20,6%) od 6 do 10 godina, 85 (42,7%) ispitanika od 11 do 20 godina, dok je u uzorku bilo i 30 (15,1%) ispitanika koji imaju radni staž duži od 20 godina.

Rezultati istraživanja

Stavovi o rodnoj ravnopravnosti

Prosečni skor na skali stavova o rodnoj ravnopravnosti, koji iznosi 36,14, je ispod središnje tačke i govori o tome da generalno ispitanici nemaju negativne stavove o rodnoj ravnopravnosti. Međutim, jasniji uvid u prisutnost rodnih stereotipa dobija se ako se pogledaju odgovori ispitanika za pojedinačne tvrdnje na Skali stavova o rodnoj ravnopravnosti. Ono što se primećuje je da na nekim tvrdnjama ispitanici pokazuju konzervativnije stavove.

Najkonzervativniji stavovi izraženi su na sledećim tvrdnjama: „Majke mogu bolje da kupe deci odeću za školu nego očevi” (41,2% se delimično ili u potpunosti slaže), „Gore je videti pijanu ženu nego pijanog muškarca” (33,1%) i „Mali broj žena u politici ukazuje na to da žene ne žele da se bave politikom” (27,1%). Iako ne veliki broj, ipak je bilo ispitanika koji su se delimično ili u potpunosti složili i sa sledećim tvrdnjama: „Menjanje pelena, kupanje dece i hranjenje dece su dužnosti majke” (12,6%), „Najvažnija uloga žene je da se brine o kući i da kuva za svoju porodicu” (9,0%), „Muškarci imaju veće liderske sposobnosti, pa zato treba da zauzimaju rukovodeće pozicije” (8,5%), „Žene treba da prepuste muškarcima bavljenje politikom” (5,5%) i „Samo žena koja rodi dete je prava žena” (4,5%). Ovi nalazi pokazuju da su kod ispitanih stručnjaka i stručnjakinja još uvek prisutni rodni stereotipi, prevashodno vezani za rod (društveno uslovljena očekivanja vezana za ženski pol) i za mesto i ulogu žene u društvu, koja se tradicionalno povezuje sa privatnom sferom i obavezama i odgovornostima žene kod kuće.

Više od polovine ispitanika se u potpunosti ili delimično slaže sa tvrdnjom da „prema ženama treba biti pažljiviji nego prema muškarcima” (55,3%), što bi moglo da se tumači time da su žene nežnije, slabije, dok se 24,6% ispitanika složilo sa tvrdnjom „biti muškarac znači da moraš biti čvrst”. Drugim rečima, u stavovima ispitanika se očitavaju neke od ključnih karakteristika ženskog, odnosno muškog roda. Iako su ispitanici generalno mišljenja da je obrazova-

nje jednako važno za dečake i devojčice, kada se pogledaju odgovori ispitanika za tvrdnju „žene su jednako sposobne kao i muškarci da se školuju za automehaničara“, primećuje se da se čak 38,2% ispitanika ne slaže (delimično ili u potpunosti) sa tim, što je u skladu sa još uvek prisutnom rodnom segregacijom obrazovnih profila, gde se uočava prisustvo postojanja tradicionalne podele na „muška“ i „ženska“ zanimanja (Ćopić, 2016).

Kako bi se došlo do dodatnih podataka o stavovima ispitanika o rodnoj ravnopravnosti, ispitanici su zamoljeni da odgovore na pitanje ko treba da obavlja poslove u kući (žena, muškarac ili oboje), a onda da sami navedu koje poslove u kući treba da obavlja muškarac, odnosno, žena. Skoro svi ispitanici (98,7%) su naveli da poslove u kući treba da obavljaju muškarac i žena zajedno. To su obrazložili time da partnerska zajednica treba da počiva na principu ravnopravnosti u svim segmentima, da u kući žive oboje i da je to podrazumevajuće i prirodno, kao i da muškarci i žene mogu potpuno jednako i sa istim uspehom da obavljaju sve poslove u kući. Kvalitativna analiza odgovora ispitanika na pitanje koje poslove u kući treba da obavlja žena, a koje muškarac pokazala je sledeće: najvažnije obaveze žene u kući su spremanje hrane, briga i vaspitavanje dece i održavanje higijene u kući, dok su najvažnije obaveze muškarca briga o deci, a potom popravke u kući i oko kuće, registracija automobila, iznošenje smeća, nabavka namirnica, cepanje drva i slično. Iako briga o deci i učestvovanje u obavljanju kućnih poslova nisu deo tradicionalne muške rodne uloge, muškarci, kako smatraju ispitanici, ipak sve više treba da učestvuju u njima, što je rezultat delovanja emancipatorskih matrica (Vujadinović, Stanimirović, 2017) i društvenih promena, posebno ulaska žena na tržište rada (Bijelić, 2011). Međutim, rodne razlike su ipak vidljive: tako su poslovi koje treba da obavljaju žene upravo oni koji tradicionalno važe za ženske, koji su svakodnevni i mahom se moraju obaviti u određeno vreme, zahtevaju bolju organizaciju i više odgovornosti, dok su kućni poslovi muškaraca mahom povremeni i vremenski fleksibilniji (Bjelić, 2011).

Ukupno gledano, iako ispitani stručnjaci i stručnjakinje generalno imaju prilično egalitarne stavove u pogledu rodne ravnopravnosti, među njima ipak ima onih koji još uvek ispoljavaju tradicionalne stavove, posebno u odnosu na rodne uloge i rodne odnose u privatnoj sferi (kod kuće), što je u skladu sa nalazima drugih istraživanja (Ignjatović i dr., 2010). Ovi podaci ukazuju na još uvek prisutnu patrijarhalnu rodnu socijalizaciju, kroz koju se uče rodne uloge, koje podrazumevaju skup očekivanja koje određena zajednica ima u odnosu

na muški i ženski pol, odnosno na pretpostavljene razlike između muškaraca i žena. Stoga, nalazi do kojih se došlo ovim istraživanjem potvrđuju nalaze drugih istraživanja da pol nije po sebi faktor negativnih stavova o rodnoj ravnopravnosti već je to rod, odnosno rodne uloge koje se uče kroz proces socijalizacije (Flood, Pease, 2009). Pri tome, tradicionalna rodna socijalizacija opstaje u uslovima u kojima se patrijarhalni obrasci održavaju i obnavljaju u različitim modalitetima (retradicionalizacija, repatrijarhalizacija), ali se istovremeno, što nalazi istraživanja potvrđuju, pod uticajem emancipatorskih matrica i društvenih promena uočava postepeno menjanje rodni uloga i rodni odnosa u svim sferama života (Vujadinović, Stanimirović, 2017).

Podaci dobijeni u ovom istraživanju pokazuju da muškarci iz uzroka u proseku imaju negativnije stavove o rodnoj ravnopravnosti od žena ($F=90,93$, $df=198$, $p<0,001$). Međutim, zbog malog broja muških ispitanika u uzorku i nejednake distribucije uzorka po polu teško je izvući neke opšte zaključke o razlikama između muškaraca i žena po pitanju stavova o rodnoj ravnopravnosti. Takođe, podaci pokazuju da ispitanici i ispitanice koji su u braku imaju negativnije, odnosno tradicionalnije stavove o rodnoj ravnopravnosti u odnosu na neudate/neoženjene i one koji su razvedeni ili žive u vanbračnoj zajednici ($F= 4,68$, $df=196$, $p<0,05$).

Istraživanjem je utvrđeno da ispitanici koji rade u pravosuđu, policiji i tužilaštvu imaju negativnije stavove o rodnoj ravnopravnosti u odnosu na ispitanike iz nezavisnih tela, centara za socijalni rad i organizacija civilnog društva ($F=12,07$, $df=198$, $p<0,001$), koji su očigledno senzibilisaniji za pitanja roda i rodni odnosa.

Tabela 1. Povezanost sektora rada ispitanika i stavova o rodnoj ravnopravnosti

Sektor rada	N	AS	SD	SE	df	F	p
Pravosuđe	45	39,17	10,69	1,59	5 193 198	12,07	0,000
Policija	45	39,15	7,40	1,10			
Tužilaštvo	39	39,05	7,93	1,27			
Socijalni rad	39	32,25	5,91	0,94			
NVO	27	27,81	3,07	0,59			
Nezavisna tela	4	33,75	8,42	4,21			
Ukupno	199	36,14	8,78	0,62			

Takođe, kao što se vidi u Tabeli 2, ispitanici koji imaju duži radni staž imaju negativnije stavove od onih koji rade kraće.

Tabela 2. Povezanost dužine radnog angažovanja ispitanika i stavova o rodnoj ravnopravnosti

Godine radnog staža	N	AS	SD	SE	df	F	p
1-5 godina	37	32,78	8,34	1,37	3 189 192	4,45	0,005
6-10 godina	41	34,97	7,11	1,11			
11-20 godina	85	37,41	8,90	0,96			
Preko 20 godina	30	39,70	9,61	1,75			
Ukupno	193	36,36	8,79	0,63			

Ovaj podatak bi trebalo tumačiti povezano sa nalazima o povezanosti starosti ispitanika i činjenice da li su prošli neku obuku o rodnoj ravnopravnosti ili ne, sa jedne, i njihovih stavova o rodnoj ravnopravnosti, sa druge strane. Iako istraživanjem nisu utvrđene statistički značajne razlike u stavovima o rodnoj ravnopravnosti između ispitanika različite starosne dobi, ipak se primećuje da stariji ispitanici iz uzorka imaju konzervativnije stavove, a to su zapravo ispitanici koji ujedno imaju i najduži radni staž.

Takođe, kako pokazuju podaci u Tabeli 3, istraživanjem je utvrđeno da ispitanici koji nisu prošli obuku za rad sa žrtvama rodno zasnovanog nasilja imaju negativnije stavove o rodnim ulogama i odnosima nego ispitanici koji su prošli takvu obuku i stekli osnovna znanja o konceptu rodne ravnopravnosti ($F=13,59$, $df=198$, $p<0,001$).

Tabela 3. Razlike u stavovima o rodnoj ravnopravnosti između ispitanika koji su prošli i ispitanika koji nisu prošli neku obuku za rad sa žrtvama rodno zasnovanog nasilja

Prošli obuku	N	AS	SD	SE	df	F	p
Da	114	34,21	8,13	0,76	1 197 198	13,59	0,000
Ne	85	38,71	8,99	0,97			
Ukupno	199	36,14	8,78	0,62			

Ovi nalazi mogu se objasniti time da u Srbiji koncept rodne ravnopravnosti dolazi u fokus državne politike tek tokom poslednje decenije, mahom pod pritiskom međunarodnih i domaćih (nevladinih) organizacija i zbog obaveza preuzetih ratifikacijom relevantnih međunarodnih dokumenata (Jarić, 2015; Ćopić, 2016). Od tada su načinjeni značajni koraci ka harmonizaciji zakonodav-

stva, institucionalnog okvira, javnih politika i prakse sa međunarodnim standardima, što je, između ostalog, uključilo razvijanje različitih programa obuke o rodnoj ravnopravnosti, rodno zasnovanoj diskriminaciji i nasilju za zaposlene u različitim sistemima (policija, pravosuđe, socijalna zaštita, zdravstvo) (Jarić, Ranković, 2010; Jarić, 2015). Imajući to u vidu, može se pretpostaviti da upravo ispitanici koji imaju duži radni staž nisu prolazili ove obuke, pa ispoljavaju tradicionalnije stavove.

Istraživanjem nisu utvrđene statistički značajne razlike u stavovima o rodnoj ravnopravnosti između ispitanika različitog nivoa obrazovanja, niti između ispitanika iz različitih regiona u Srbiji.

Stavovi o rodno zasnovanom nasilju

Prosečni skor na skali stavova o rodno zasnovanom nasilju iznosi 36,07 i ovaj podatak pokazuje da ispitanici generalno nemaju negativne stavove o rodno zasnovanom nasilju. Međutim, kao i kod stavova o rodnoj ravnopravnosti, pojedinačne tvrdnje koje se odnose na stavove o rodno zasnovanom nasilju ukazuju da ispitanici ipak imaju stereotipe koji se odnose na izloženost žena određenim oblicima rodno zasnovanog nasilja.

Nalazi istraživanja pokazuju da su među ispitanicima najizraženiji stereotipi u vezi sa seksualnim nasiljem i proganjanjem, što može da rezultira neprepoznavanjem viktimizacije, neverovanjem žrtvi i njenim okrivljavanjem. Tako se, na primer, nešto više od polovine ispitanika delimično ili u potpunosti složilo sa tvrdnjama: „Žena uvek može da odbije seksualni odnos ako ga stvarno ne želi” (56,3% ispitanika) i „Silovatelji su bolesnici, perverznejaci ili seksualno frustrirane osobe” (56,2%), dok se nešto manje od polovine njih saglasilo sa tvrdnjom „Većina progonitelja ima mentalne probleme” (45,2%).

Nešto manje od jedne trećine ispitanika se delimično ili u potpunosti složilo sa tvrdnjom „Žene žrtve nasilja potiču iz socijalno ugroženih slojeva” (30,2%), dok se 14,1% njih saglasilo sa tvrdnjom „Nasilje se dešava u određenim kulturnim ili ekonomskim sredinama”, a 13,6% i sa tvrdnjom „Žene žrtve nasilja su neobrazovane i nekvalifikovane”. Ove podatke bi možda trebalo posmatrati u kontekstu radnog iskustva ispitanika i ispitanica. Naime, istraživanje je pokazalo da većina ispitanika (171 ili 85,9%) ima iskustva u radu sa žrtvama rodno zasnovanog nasilja. Može se pretpostaviti da se oni u praksi mahom sreću sa ženama žrtvama nasilja koje dolaze iz socijalno marginalizovanih kategorija, što sva-

kako utiče na izgradnju stava o tome iz kojih miljea žrtve mahom potiču. To, pak, upućuje na potrebu kontinuiranog rada na podizanju svesti o tome da se nasilje nad ženama dešava u svim kulturama i da žrtve, kao i nasilnici, potiču iz svih socio-ekonomskih i obrazovnih grupa, iako je, kako pokazuju istraživanja, rizik veći za one sa nižim statusom (Nikolić-Ristanović, 2002; Nikolić-Ristanović, 2010; OEBS, 2019), pa je na njih potrebno obratiti posebnu pažnju.

Među ispitanicima je bilo i onih koji su se delimično ili u potpunosti složili i sa sledećim tvrdnjama: „Nasilje se uvek dešava pod uticajem alkohola ili droga” (13,6%) i „Ako žrtva napusti nasilnika, nasilje će prestati” (10,6%). Iako ne tako veliki, ipak nije zanemarljiv broj onih koji su se saglasili sa ovim tvrdnjama, što ukazuju na nedovoljno razumevanje uzroka, ali i dinamike nasilja nad ženama, posebno nasilja u porodici, te činjenice da nasilje ne prestaje sa napuštanjem nasilnika i da upravo napuštanje nasilne zajednice predstavlja kritičan momenat za žrtvu jer tada dolazi do eskalacije nasilja, čak i femicida (Simeunović-Patić, Jovanović, 2013; Lacmanović, 2019).

Najzad, mali je broj ispitanika (3%) koji su se složili sa tvrdnjom da je „nasilje privatna stvar između partnera i u to niko ne treba da se meša”, što se može oceniti kao pozitivno. To je svakako rezultat brojnih kampanja i programa za podizanje svesti opšte i stručne javnosti o tome da nasilje u porodici nije privatna stvar, da je to krivično delo i ozbiljan društveni problem i da je država dužna da osigura žrtvama zaštitu.

Istraživanjem je utvrđena statistički značajna pozitivna korelacija između stavova o rodnoj ravnopravnosti i stavova o rodno zasnovanom nasilju. Podaci prikazani u Tabeli 4 pokazuju da ispitanici koji imaju negativnije stavove o rodnoj ravnopravnosti imaju i negativnije stavove o rodno zasnovanom nasilju, što potvrđuje nalaze drugih istraživanja o tome da su stavovi o rodnoj ravnopravnosti, odnosno o rodnim ulogama i odnosima značajan prediktor stavova prema različitim oblicima rodno zasnovanog nasilja nad ženama (Flood, Pease, 2009). Dakle, stručnjaci i stručnjakinje koji imaju negativnije stavove o rodnoj ravnopravnosti i pokazuju veći stepen konzervativnosti i tradicionalizma, imaju i predrasude o uzrocima, oblicima i karakteristikama rodno zasnovanog nasilja, što može da bude ometajući faktor u situacijama kada dolaze u kontakt sa ženom žrtvom nasilja i kada treba da zaštite žrtvu ili da gone i sankcionišu učinioca rodno zasnovanog nasilja.

Tabela 4. *Korelacija između stavova o rodnoj ravnopravnosti i stavova o rodno zasnovanom nasilju*

		Stavovi o rodnoj ravnopravnosti	Stavovi o rodno zasnovanom nasilju
Stavovi o rodnoj ravnopravnosti	Koeficijent korelacije	1,000	0,600**
	Sig. (2-tailed)	.	0,000
	Broj	199	199
Stavovi o rodno zasnovanom nasilju	Koeficijent korelacije	0,600**	1,000
	Sig. (2-tailed)	0,000	.
	Broj	199	199

U istraživanju je utvrđeno da postoji statistički značajna razlika između muškaraca i žena u uzorku u pogledu stavova o rodno zasnovanom nasilju: ispitanici imaju negativnije stavove od ispitanica ($F=21,81$, $df=198$, $p<0,001$). Međutim, kao i kod stavova o rodnoj ravnopravnosti, zbog malog broja muških ispitanika u uzorku i nejednake distribucije uzorka po polu teško je izvući neke opšte zaključke o razlikama između muškaraca i žena po pitanju stavova o rodno zasnovanom nasilju. Takođe, ispitanici koji žive ili su živeli u bračnoj zajednici, pa su sada razvedeni imaju najnegativnije stavove o rodno zasnovanom nasilju ($F=2,99$, $df=195$, $p<0,05$).

Ispitanici iz Istočne i Južne Srbije imaju negativnije stavove o rodno zasnovanom nasilju, nego ispitanici iz drugih regiona (Tabela 5), što bi, barem delom, moglo da se objasni jačim uticajem patrijarhalne rodne socijalizacije i kulturoloških obrazaca prisutnih u tim krajevima Srbije.

Tabela 5. *Povezanost regiona i stavova o rodno zasnovanom nasilju*

Region	N	AS	SD	SE	df	F	p
Beograd	44	33,63	7,342	1,10	3 195 198	2,21	0,048
Vojvodina	52	36,30	9,24	1,28			
Istočna i Južna Srbija	51	37,98	7,33	1,02			
Centralna i Zapadna Srbija	52	36,03	8,66	1,20			
Ukupno	199	36,07	8,30	0,58			

Kao i u slučaju stavova o rodnoj ravnopravnosti, podaci pokazuju da ispitanici koji rade u pravosuđu, tužilaštvu i policiji imaju negativnije stavove o rodno zasnovanom nasilju nego ispitanici koji rade u nezavisnim telima, centrima za socijalni rad i organizacijama civilnog društva.

Tabela 6. Povezanost sektora rada ispitanika i stavova o rodno zasnovanom nasilju

Sektor rada	N	AS	SD	SE	df	F	p
Pravosuđe	45	39,60	8,42	1,25	5 193 198	13,09	0,000
Tužilaštvo	39	39,30	6,62	1,06			
Socijalni rad	39	32,20	6,31	1,01			
NVO	27	28,07	3,98	0,76			
Policija	45	38,02	8,41	1,25			
Nezavisna tela	4	34,75	10,87	5,43			
Ukupno	199	36,07	8,30	0,58			

Takođe, kao i u slučaju stavova o rodnoj ravnopravnosti, podaci pokazuju da ispitanici koji imaju najviše radnog staža imaju najnegativnije stavove o rodno zasnovanom nasilju (Tabela 7).

Tabela 7. Povezanost dužine radnog angažovanja i stavova o rodno zasnovanom nasilju

Godine radnog staža	N	AS	SD	SE	df	F	p
1-5 godina	37	33,56	7,75	1,27	3 189 192	2,73	0,045
6-10 godina	41	34,95	7,94	1,24			
11-20 godina	85	37,52	8,62	0,93			
Preko 20 godina	30	37,86	7,84	1,43			
Ukupno	193	36,27	8,31	0,59			

I ovaj podatak se, kao što je navedeno kod nalaza vezanih za stavove o rodnoj ravnopravnosti, može tumačiti povezano sa podacima o povezanosti starosti i činjenice da li su ispitanici prošli obuke o rodno zasnovanom nasilju ili ne i njihovih stavova o rodno zasnovanom nasilju. Iako istraživanjem nije utvrđena statistički značajna razlika između ispitanika različitog uzrasta i stavova o rodno zasnovanom nasilju, ipak postoji trend da stariji ispitanici ispoljavaju negativnije stavove o rodno zasnovanom nasilju u odnosu na mlađe. To su samim tim ispitanici koji imaju i duži radni staž. Takođe, ispitanici koji nisu prošli nikakvu obuku o rodno zasnovanom nasilju imaju negativnije stavove o rodno zasnovanom nasilju u odnosu na one koji su prošli obuku ($F=12,43$, $df=198$, $p<0,001$). Iako je tema nasilja nad ženama postala društveno vidljiva tokom 1990tih godina zahvaljujući zalaganjima ženskih organiza-

cija i feministički orijentisanih istraživačica, jačanju kapaciteta zaposlenih u sistemima koji dolaze ili mogu da dođu u kontakt sa ženama žrtvama rodno zasnovanog nasilja pažnja je počela da se posvećuje znatno kasnije. Tema nasilja nad ženama se postepeno uvodi u programe visokoškolskih ustanova tokom poslednjih petnaest godina (Nikolić-Ristanović, 2019), a od 2010. godine su intenzivirani naponi usmereni na razvijanje različitih programa obuke za one koji su zaposleni u sistemima u kojima dolaze u kontakt sa ženama žrtvama nasilja (Jarić, 2015; Jarić, Ranković, 2010). Imajući to u vidu, može se pretpostaviti da upravo ispitanici koji su stariji i imaju duži radni staž nisu bili obuhvaćeni ovim obukama (ni tokom redovnog školovanja niti kasnijim obukama organizovanim za zaposlene u različitim sistemima), pa ispoljavaju negativnije stavove o rodno zasnovanom nasilju.

Socijalna distanca prema Romima i Romkinjama

U okviru istraživanja ispitana je i socijalna distanca stručnjaka i stručnjakinja prema pripadnicima i pripadnicama romske nacionalnosti. Dobijeni prosečan skor 6,91 je ispod srednje tačke (9), pa se može reći da ispitanici generalno posmatrano nemaju izraženu socijalnu distancu prema pripadnicima i pripadnicama romske nacionalnosti. Međutim, kada se pogledaju podaci o socijalnoj distanci pojedinačno prema tvrdnjama, dobija se preciznija slika o socijalnoj distanci ispitanika prema pripadnicima i pripadnicama romske nacionalnosti. Rezultati prikazani u Tabeli 8 pokazuju da mali broj ispitanika ne bi prihvatio da živi u istoj državi, da budu susedi, da rade zajedno i da budu prijatelji sa pripadnicima romske nacionalnosti, dok postoji distanca za tvrdnje da budu cimeri i da stupe u rodbinsku vezu sa pripadnicima romske nacionalnosti. Polovina ispitanika (100 ispitanika ili 50,3%) ne bi prihvatila da bude u rodbinskoj vezi sa pripadnikom romske nacionalnosti, a 47 (23,6%) ispitanika ne bi prihvatilo da bude cimer sa pripadnikom romske nacionalnosti. Dakle, što je odnos bliži, socijalna distanca je veća.

Tabela 8. *Socijalna distancu prema Romima i Romkinjama*

Tvrdnje	Da		Ne	
	Broj	%	Broj	%
Da živimo u istoj državi	195	98,0	4	2,0
Da smo susedi (da živimo u istoj ulici)	190	95,5	9	4,5
Da radimo zajedno	191	96,0	8	4,0
Da smo prijatelji	186	93,5	13	6,5
Da smo cimeri	152	76,4	47	23,6
Da stupimo u rodbinsku vezu	99	49,7	100	50,3

Statistički značajna povezanost utvrđena je između sektora u kome ispitanici rade i socijalne distance prema Romima i Romkinjama: najveću socijalnu distancu imaju ispitanici koji rade u policiji i tužilaštvu, a najmanju oni koji rade u organizacijama civilnog društva, koji su, očigledno, senzibilisaniji i prihvataju različitost ($F=7,69$, $df=198$, $p<0,000$). Takođe, ispitanici iz Istočne i Južne Srbije imaju najveću socijalnu distancu prema pripadnicima i pripadnicama romske nacionalnosti ($F=3,36$, $df=198$, $p<0,05$).

Mišljenje ispitanika o uticaju predrasuda i stereotipa na javljanje rodno zasnovanog nasilja i na rad stručnjaka i stručnjakinja sa žrtvama rodno zasnovanog nasilja

Analiza odgovora ispitanika na pitanje o tome koje predrasude i stereotipi po njihovom mišljenju utiču na javljanje nasilja nad ženama pokazuje da su ispitanici svesni postojanja rodni stereotipa i da uočavaju na koji način oni utiču na javljanje rodno zasnovanog nasilja, ali i na pristup i odnos stručnjaka prema žrtvama. Prema njihovom mišljenju, na javljanje rodno zasnovanog nasilja utiču, pre svega, predrasude i stereotipi o rodnim ulogama (žena pripada privatnoj, a muškarac javnoj sferi), a potom i predrasude i stereotipi o drugim oblicima različitosti (nacionalne, etničke, verske i slično). Tako, prema mišljenju ispitanika, na javljanje rodno zasnovanog nasilja utiču sve predrasude koje su zasnovane na idejama o inferiornosti žena i superiornosti muškaraca, prema kojima su žene manje društveno vredne od muškaraca, a muškarci su sposobniji i bolji u raznim segmentima društvenih odnosa u odnosu na žene. Konkretno, ispitanici su izlistali sledeće predrasude o rodni ulogama i odnosima koji dovode do diskriminacije i nasilja nad ženama: „Žene su manje vredne od muškaraca i muškarci moraju da vladaju ženama“, „Muškarac treba da bude ‚glava porodice‘“, „Žena je

intelektulano inferiornija u odnosu na muškarca, i žena je supruga i majka". U pozadini toga su stavovi koji proizilaze iz patrijarhalnog i tradicionalističkog diskursa prema kome se jasno zna koja je uloga žene, a koja je uloga muškarca u porodici i društvu. Prema tom diskursu žene su rođene da bi se udavale i rađale decu, da znaju da kuvaju, čiste i služe muškarcu, da im je mesto u kuhinji, da treba da budu poslušne, da je zadatak žene da podiže decu. Sa druge strane, prema ovom diskursu, muškarac je glavni i žena treba da poštuje sve njegove odluke. Dobra ilustracija toga mogu biti reči jedne ispitanice:

„Zaista je mnogo predrasuda i stereotipa koji mogu da utiču na javljanje rodno zasnovanog nasilja i ti stereotipi podržavaju patrijarhalne strukture i odnose koji ograničavaju učešće žena na svim poljima: političkom, ekonomskom, pa i u porodičnim odnosima. To mogu biti verovanja o rodno zasnovanim ulogama: da su samo žene te koje treba da brinu o deci i domaćinstvu; o ekonomskoj participaciji; da ženama ne ide dobro upravljanje novcem i donošenje važnih finansijskih odluka i dr. U (re)kreiranju takvih predrasuda i stereotipa veliku ulogu ima i predstavljanje žena u medijima.“

Ispitanici smatraju da patrijarhalni stavovi i krute norme koje se nameću muškarcima i ženama zavise i od religije i uticaja verskih zajednica, kao i od načina na koji oni tumače ulogu žene u društvu i porodici. Pored toga, prema mišljenju ispitanika, na pojavu nasilja nad ženama utiču i predrasude koje su vezane za okrivljavanje žrtve, opravdavanje nasilja i nasilnika i minimizovanje nasilja nad ženama, posebno u kontekstu partnerskog nasilja, a što je u neposrednoj vezi sa stavovima o rodnim ulogama: „Žene nasilje izazivaju i provokiraju“, „Nasilje je posledica gubljenja kontrole i napada besa“, „Nasilje u porodici nije pravi zločin, svi parovi se svađaju“, „Muškarci su gazde u kući i jedan šamar nije nikakvo nasilje“, „Muškarac ima pravo da bije ženu ako ga vara ili učini nešto što mu se ne dopada“, „Žene to vole i vide nasilje kao dokaz ljubavi“.

Prema mišljenju ispitanika, ovakve predrasude i stereotipi, koji su ukorenjeni u kulturi i tradiciji, mogu u velikoj meri da utiču na profesionalni rad i na to da je u pojedinim situacijama teško odvojiti lične stavove od profesionalnih. Drugim rečima, stručnjaci koji rade sa ženama žrtvama rodno zasnovanog nasilja u različitim sistemima nisu samo objektivni posmatrači, već mogu da poseduju razna predubeđenja bazirana na ličnim stavovima i vrednostima, koje usvajaju kroz proces socijalizacije. Stoga, veoma je bitno da u direktnom

radu sa žrtvama ne dozvole da rodni i drugi stereotipi i predrasude utiču na postupanje prema korisnicama u njihovom najboljem interesu. Dobra ilustracija toga su sledeći navodi ispitanika:

„Predrasude i stereotipi mogu i oblikuju način na koji stručnjaci, ali i celo društvo posmatra i reaguje na nasilje. Takođe, njihovo postojanje može da ima tendenciju da se žrtva okrivi za nasilje koje je preživela, a počinioci nasilja da ne budu adekvatno kažnjeni za dela koja su učinili. Stručnjaci angažovani u ovoj oblasti moraju da imaju visok stepen senzitivnosti za rad sa žrtvama rodno zasnovanog nasilja, i stereotipi i predrasude mogu da ih ometaju da ne pruže adekvatnu pomoć ili da uopšte ne pruže pomoć i podršku žrtvi. Neophodno je praviti razliku između činjenica, predrasuda i stereotipa i održavati profesionalni odnos.“

„Predrasude i mitovi su štetni jer imaju tendenciju da krive one koji su preživeli nasilje, umesto da počiniocima nasilja smatraju odgovornim za njihovo ponašanje. Predrasude mogu da nanesu dodatnu štetu ženama koje su doživele nasilje i na taj način mogu da spreče stručne radnike u pružanju adekvatne pomoći.“

Pored toga, predrasude koje, po mišljenju ispitanika, mogu otežavati pristup i rad sa ženom koja je žrtva nasilja su i: „*alkoholizam je glavni uzrok nasilja u porodici*“, „*žene su kao majke krive ako ne zašтите decu od nasilnog oca*“, „*razvođom (odlaskom žene) nasilje će prestati*“ i slično. Ovakve predrasude i stereotipi mogu da vode opravdavanju nasilja i okrivljavanju žrtve, da umanje osetljivost stručnjaka i utiču na odluke koje donose u radu, kao i na mere i postupke koje predlažu i sprovode u cilju zaštite žrtava. Ovo sve vodi ka tome da rad profesionalaca bude nekompetentan i neadekvatan. Zato je neophodno raditi na stalnom osveščivanju štetnih rodni stereotipa i umanjivanju njihovog uticaja jer je predrasude teško u potpunosti eliminisati. Prema mišljenju ispitanika, štetan efekat rodni stereotipa i predrasuda može se umanjiti kontinuiranom edukacijom, većom saradnjom sa nevladinim sektorom, uvođenjem jasnih i strogih procedura u rad i uspostavljanjem odgovornosti za propuste u radu, kao i blagovremenim i adekvatnim postupanjem po žalbama korisnica. Sledeća dva navoda upravo govore o tome:

„Svi smo mi poprimili neke stereotipe tokom primarne socijalizacije i teško ih je potpuno suzbiti u kasnijem dobu. Međutim, obrazovanje i iskustvo treba

da doprinesu da stručnjaci budu u što većoj meri objektivni i da čak i kada se susretnu sa svojim ličnim predrasudama i stereotipima to prihvate i pokušaju da ih to ne ometa u radu."

„Stalno informisanje, radionice, povećanje aktivizma u selima i romskim naseljima, uključivanje svih aktera iz institucija (centar za socijalni rad, policija, tužilaštvo) i razgovori sa žrtvama, ženama, članovima porodica, ukazivanje na posledice nasilja i konstantne aktivnosti, mogu u budućnosti promeniti sadašnju sliku. Stereotipi i predrasude su duboko ukorenjeni u našoj sredini, zbog čega je potrebno da se svi uključe u promenu sadašnjeg stanja. Ovo je dugotrajan proces i nije realno očekivati da će se svest i štetan uticaj predrasuda promeniti za jednu noć."

Diskusija i zaključak

Sprovedeno istraživanje je pokazalo da, ukupno gledano, ispitani stručnjaci i stručnjakinje u institucijama, ustanovama, nezavisnim telima i organizacijama civilnog društva u velikoj meri pokazuju egalitarne stavove. Međutim, kao što su podaci pokazali, kada se posmatraju pojedinačne tvrdnje na skalama stavova o rodnoj ravnopravnosti i rodno zasnovanom nasilju, kao i odgovori na dodatna pitanja vezana za ulogu žene i muškarca u kući, ipak se može zaključiti da su tradicionalni (rodni) stereotipi prisutni i to kod ispitanika oba pola, što potvrđuje nalaze drugih istraživanja (Džamonja Ignjatović, i dr., 2009; Ignjatović i dr., 2010; Kamenov, Galić, 2011; Sotiriou, Ntinapogias, Petroulaki, 2011; United Nations Development Programme, 2020). To je rezultat patrijarhalne rodne socijalizacije, kroz koju, ali i u interakciji sa drugima, pojedinci i pojedinke uče rodne uloge, što doprinosi održavanju rodne nejednakosti i može da rezultira rodnom diskriminacijom i nasiljem nad ženama. Međutim, rezultati ovog istraživanja ne upućuju samo na postojanje rodnih stereotipa, koji mogu negativno da utiču na rad stručnjaka i stručnjakinja i njihov odnos prema žrtvama rodno zasnovane diskriminacije i nasilja, već i na nedovoljno znanje o rodno zasnovanom nasilju i načinima na koji se ono manifestuje i na nerazumevanje odnosa između žrtve i nasilnika i dinamike nasilja, posebno nasilja u porodici. Sve skupa, to može da rezultira neprepoznavanjem žrtve, okrivljavanjem žrtve za nasilje koje trpi, nepružanjem potrebne pomoći i

zaštite, što može da dovede do reviktimizacije i sekundarne viktimizacije. To, pak, može da bude razlog nepoverenja žrtava u institucije, što je, kako pokazuju istraživanja, jedan od razloga zbog koga žene žrtve rodno zasnovanog nasilja isto ne prijavljuju institucijama, odnosno ne obraćaju se za pomoć i zaštitu (OEBS, 2019).

Zbog ograničenja istraživanja u pogledu malog broja muških ispitanika u uzorku i nejednake distribucije uzorka po polu, mora se biti oprezan pri izvlačenju nekih opštih zaključaka o razlikama između muškaraca i žena po pitanju stavova o rodnoj ravnopravnosti i rodno zasnovanom nasilju. Pa ipak, istraživanje je pokazalo da muškarci iz uzorka u proseku imaju negativnije, odnosno konzervativnije stavove o rodnoj ravnopravnosti i rodno zasnovanom nasilju nego žene, što je u skladu sa nalazima drugih istraživanja (Flood, Pease, 2009; Kamenov, 2011; Sotiriou, Ntinapogias, Petroulaki, 2011; Stefanović, Vidanović, Todorović, 2012; Saeed Ali i dr., 2017; Hughson, 2018; Bogetić, Mitrović, Nikolić, 2018; Ramos-Galarza i dr., 2018; Phillips i dr., 2018). Kako primećuju pojedini autori, postoje dva objašnjenja prisustva rodnih stereotipa ili, pak, egalitarnih stavova: jedno je zasnovano na interesima, a drugo na iskustvu (Bolzendahl, Myers 2004, prema Kitterød, Nadim, 2020: 414). Prema prvom objašnjenju, ljudi su skloni da ispolje egalitarne stavove i uverenja ako imaju neku korist od koncepta rodne ravnopravnosti. Kako su žene te koje mogu da imaju više koristi od zalaganja za postizanje pune rodne ravnopravnosti nego muškarci, jer su one izloženije rodno zasnovanoj diskriminaciji i nasilju, one više podržavaju ideje vezane za rodnu ravnopravnost, te imaju i egalitarnije stavove. Drugo objašnjenje počiva na premisi da izloženost rodno egalitarnim idejama i uverenjima (kroz proces socijalizacije, obrazovanje, socijalni kontakt i slično) doprinosi razvijanju egalitarnih stavova, dok, sa druge strane, izloženost, a što je slučaj u patrijarhalnim društvima kakvo je još uvek društvo u Srbiji, rigidnim patrijarhalnim idejama i obrascima ponašanja dovodi do prihvatanja konzervativnih rodnih stavova.

Ukupno gledano, stariji ispitanici, a time i ispitanici koji imaju duži radni staž imaju negativnije stavove o rodnoj ravnopravnosti i rodno zasnovanom nasilju nego mlađi ispitanici, odnosno oni koji kraće rade u institucijama, organizacijama i ustanovama u kojima je istraživanje sprovedeno. Ovaj podatak može da ide u prilog zaključku da se i pored, još uvek prisutne, tradicionalne rodne socijalizacije, društvena očekivanja u pogledu rodnih uloga polako menjaju (Stefanović, Vidanović, Todorović, 2012). Uz to, ovaj nalaz

govori o potrebi za kontinuiranom edukacijom usmerenom na osveščivanje rodnih stereotipa i predrasuda, kao i sticanje znanja o novim pristupima u podršci i zaštiti žrtava rodno zasnovane diskriminacije i nasilja kroz redovne obuke za osvežavanje znanja i specijalizovane obuke, koje bi trebalo da obuhvate sve zaposlene, dakle, i one sa dužim radnim stažom.

Važan nalaz je i da ispitanici koji rade u pravosuđu, policiji i tužilaštvu imaju negativnije stavove o rodnoj ravnopravnosti i rodno zasnovanom nasilju u odnosu na ispitanike iz nezavisnih tela, centara za socijalni rad i organizacija civilnog društva. Ovaj nalaz upućuje na potrebu kontinuiranog rada na podizanju svesti kod stručnjaka u policiji, sudovima i tužilaštvu o temi rodne ravnopravnosti, ali je sticanje znanja o rodnoj ravnopravnosti i rodno zasnovanom nasilju i veština za rad sa žrtvama rodno zasnovane diskriminacije i nasilja neophodno uključiti u proces redovnog školovanja stručnjaka koji mogu da rade u ovim sistemima (policiji i pravosuđu). Uz to, nalazi ukazuju na to da ispitanici iz Istočne i Južne Srbije imaju negativnije stavove o rodno zasnovanom nasilju u odnosu na ispitanike iz drugih regiona, pa bi u narednom periodu trebalo posvetiti više pažnje radu na podizanju svesti i sticanju znanja i veština za rad sa žrtvama rodno zasnovanog nasilja stručnjaka i stručnjakinja u ovom delu Srbije.

Istraživanje je potvrdilo da su stavovi o rodnoj ravnopravnosti, odnosno o rodnim ulogama i odnosima značajan prediktor stavova prema rodno zasnovanom nasilju nad ženama (Flood, Pease, 2009). Upravo zato je važan rad na podizanju svesti opšte populacije, počev od najmlađeg uzrasta, o konceptu roda, rodnim ulogama i rodnim odnosima, kako bi se delovalo u pravcu umanjivanja negativnih rodnih stereotipa i razvijanja egalitarnih stavova o rodnoj ravnopravnosti, a onda i o neprihvatanju nasilja nad ženama i razvijanju nulte tolerancije prema njemu. Sa druge strane, rad na podizanju svesti javnosti, uključujući (potencijalne) žrtve o rodnoj ravnopravnosti i rodno zasnovanom nasilju značajan je i kako bi građani i građanke mogli da prepoznaju sopstvenu ili viktimizaciju drugih, te da blagovremeno potraže pomoć i zaštite sebe i svoja prava. S tim u vezi, važnim se čini i rad na informisanju javnosti o postojećim mehanizmima podrške i zaštite u slučaju rodno zasnovane diskriminacije i nasilja (putem medija, kampanja, informativnog materijala i slično).

Ispitanici generalno posmatrano nemaju izraženu socijalnu distancu prema pripadnicima i pripadnicama romske nacionalnosti, što potvrđuje nalaze nekih prethodnih istraživanja (Zekavica, 2014, 2016). Međutim, podaci ipak pokazuju da što je odnos bliži, socijalna distanca postaje veća (CeSID, 2013),

što je posebno vidljivo kod ispitanika koji rade u policiji i tužilaštvu, a što, uz rodne stereotipe i predrasude može negativno da utiče na odnos prema Romkinjama kao žrtvama diskriminacije i nasilja.

Važan nalaz istraživanja je da su ispitanici svesni postojanja rodni stereotipa i predrasuda, kao i toga da oni mogu u velikoj meri da utiču na profesionalni rad i postupanje prema ženama žrtvama rodno zasnovane diskriminacije i nasilja. Iako je u pojedinim situacijama teško odvojiti lične stavove od profesionalnih, bitno je da u direktnom radu sa žrtvama stručnjaci i stručnjakinje ne dozvole da stereotipi utiču na njihovo postupanje. Upravo zato je važno i dalje raditi na podizanju svesti i jačanju kapaciteta stručnjaka i stručnjakinja u organizacijama i institucijama, posebno u policiji i pravosuđu, za pitanja rodne ravnopravnosti i rodno zasnovanog nasilja i za rad sa žrtvama rodno zasnovane diskriminacije i nasilja, s posebnim fokusom na rad sa ženama iz marginalizovanih društvenih grupa, koje su višestruko diskriminirane (kroz redovne obuke, obuke za osvežavanje znanja i slično).

Najzad, istraživanja stavova o rodnoj ravnopravnosti i rodno zasnovanom nasilju bi trebalo sprovoditi i nadalje, na celoj teritoriji države, uključiti i druge sisteme, ali ih sprovoditi i na uzorku opšte populacije. To bi pomoglo u praćenju stanja u pogledu prisustva rodni stereotipa među stručnjacima i stručnjakinjama, ali i opštom populacijom i omogućilo da se aktivnosti na osvešćivanju rodni stereotipa i podizanju svesti o rodnoj ravnopravnosti zasnivaju na empirijskim nalazima.

Literatura

Ajduković, D. (2011) Svijest o rodnoj neravnopravnosti i diskriminaciji. U: Ž. Kamenov, B. Galić (ur.) *Rodna ravnopravnost i diskriminacija u Hrvatskoj, Istraživanje „Percepcija, iskustva i stavovi o rodnoj diskriminaciji u RH“*. Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH, str. 77-91.

Babović, M. (2016) *Indeks rodne ravnopravnosti u Republici Srbiji - Merenje rodne ravnopravnosti u Republici Srbiji 2014*. Beograd: Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlada Republike Srbije.

Babović, M. (2018) *Indeks rodne ravnopravnosti u Republici Srbiji – Merenje rodne ravnopravnosti u Republici Srbiji 2016*. Beograd: Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije.

Sanja Čopić, Bejan Šaćiri Stavovi stručnjaka i stručnjakinja u Srbiji o rodnoj ravnopravnosti i rodno zasnovanom nasilju: Rezultati istraživanja

---

Bijelić, M. (2011) *Muškarci i rodna ravnopravnost u Hrvatskoj (Rezultati istraživanja IMA-GES – International Men and Gender Equality Survey)*. Zagreb: CESI.

Bogetić, D., Mitrović, J., Nikolić, S. (2018) Stavovi mladih u Srbiji prema prostituciji, rodnoj ravnopravnosti i feminizmu u 2016. godini. *Teme*, 3, str. 741-761.

Čopić, S. (2016) *Rodna ravnopravnost u Srbiji: Stanje i perspektive*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.

Dušanić, S. (2012) *Muškarci i rodni odnosi u BiH*. Banja Luka: Perpetuum mobile.

Džamonja Ignjatović, T., Žegarac, N., Popović, D., Duhaček, D. (2009) Istraživanje stavova prema rodnoj ravnopravnosti u sistemu visokoškolskog obrazovanja. *Godišnjak Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu*, 3, str. 696–709.

Flood, M., Pease, B. (2009) Factors Influencing Attitudes to Violence against Women. *Trauma, Violence and Abuse*, 2, str. 125-142.

Geeta, N. (2011) *Compendium of Gender Scales*. Washington, DC: FHI 360/C-Change.

Gracia, E., Lila, M. (2015) *Attitudes towards Violence against Women in the EU*. Luxembourg: Publication Office of the European Union.

Hughson, M. (2018) *Muškarci u Srbiji: Promene, otpori i izazovi - Rezultati istraživanja o muškarcima i rodnoj ravnopravnosti*. Beograd: Centar E8.

Ignjatović, S., Pantić, D., Bošković, A., Pavlović, Z. (2010) *Građani i građanke Srbije o rodnoj ravnopravnosti – Javno mnjenje Srbije o rodnoj ravnopravnosti*. Beograd: Uprava za rodnu ravnopravnost Ministarstva rada i socijalne politike RS.

Jarić, V. (2015) Doprinos Ujedinjenih nacija u Srbiji zaštiti žena žrtava nasilja u porodici i u intimnim partnerskim odnosima: od međunarodnog prava do prakse. *Temida*, 1, str. 55- 74.

Jarić, V., Ranković, D. (ur.) (2010) *Prilozi za unapređenje strateškog i pravnog okvira u oblasti nasilja u porodici*. Beograd: Ministarstvo rada i socijalne politike, Uprava za rodnu ravnopravnost.

Kamenov, Ž. (2011) Stavovi, predrasude i uvjerenja o uzrocima rodne diskriminacije. U: Ž. Kamenov, B. Galić (ur.) *Rodna ravnopravnost i diskriminacija u Hrvatskoj, Istraživanje „Percepcija, iskustva i stavovi o rodnoj diskriminaciji u RH”*. Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH, str. 92-11.

Kamenov, Ž., Galić, B. (ur.) (2011) *Rodna ravnopravnost i diskriminacija u Hrvatskoj, Istraživanje „Percepcija, iskustva i stavovi o rodnoj diskriminaciji u RH”*. Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH.

Kitterød, R. H., Nadim, M. (2020) Embracing Gender Equality: Gender-role Attitudes among Second-generation Immigrants in Norway. *Demographic research*, 14, str. 411-440.

Konstantinović Vilić, S. (2010) Pravo žena na zaštitu od nasilja u porodici. U: S. Konstantinović Vilić, N. Petrušić (ur.) *Žene, zakon i društvena stvarnost, knjiga prva*. Niš: Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju, SVEN, str. 148-153.

Konstantinović Vilić, S., Petrušić, N. (2010) Stavovi o nasilju u porodici. U: S. Konstantinović Vilić, N. Petrušić (ur.) *Žene, zakon i društvena stvarnost, knjiga prva*. Niš: Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju, SVEN, str. 3-14.

Lacmanović, V. (2019) Femicid u Srbiji: Potraga za podacima, odgovorom institucija i medijska slika. *Annales - Series Historia et Sociologia*, 1, str. 39-54.

Maloni Vieira, E., Perdoni, G. de C. S., Almeida, A. M. de, Nakano, A. M. S., Santos, M. A. dos, Daltoso, D., Ferrante, F. G. D. (2009) Conhecimento e atitudes dos profissionais de saúde em relação à violência de gênero (Knowledge and Attitudes of Healthcare Workers towards Gender Based Violence). *Revista Brasileira de Epidemiologia*, 4, str. 566–577.

Nikolić-Ristanović, V. (ur.) (2002) *Porodično nasilje u Srbiji*. Beograd: Viktimološko društvo Srbije i Prometej-Beograd.

Nikolić-Ristanović, V. (ur.) (2010) *Nasilje u porodici u Vojvodini*. Novi Sad: Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova.

Nikolić-Ristanović, V. (2019) Nasilje nad ženama i nastava na visokoškolskim ustanovama u Srbiji. *Temida*, 2, str. 129-142.

OEBS (2019) *Dobrobit i bezbednost žena, Srbija – Osnovni izveštaj*. Beograd: OEBS.

Oliver, E., Valls, R. (2004) *Violencia de género. Investigaciones sobre quiénes, por qué y cómo superarla (Gender Violence: Research on Who, Why, and How to Overcome It)*. Barcelona: El Roure.

Petrušić, N., Konstantinović Vilić, S., Žunić, N. (2015) Institucionalni seksizam – Prepreka efikasnoj zaštiti od nasilja u porodici. *Temida*, 1, str. 31-53.

Pulerwitz, J., Barker, G. (2008) Measuring Attitudes toward Gender Norms among Young Men in Brazil: Development and Psychometric Evaluation of the GEM Scale. *Men and Masculinities*, 3, str. 322–338.

Ramos-Galarza, C., Apolo, D., Peña-García, S., Jadán-Guerrero, J. (2018) Gender Differences towards Gender Equality: Attitudes and Perceptions of College Students. *Review of European Studies*, 10, str. 61-71.

Saeed Ali, T., Karmaliani, R., Mcfarlane, J., Khuwaja, H. M. A., Somani, Y., Chirwa, E. D., Jewkes, R. (2017) Attitude towards Gender Roles and Violence against Women and Girls (VAWG): Baseline Findings from an RCT of 1752 Youths in Pakistan. *Global Health Action*, 1, str. 1-9.

Sanja Čopić, Bejan Šaćiri Stavovi stručnjaka i stručnjakinja u Srbiji
o rodnoj ravnopravnosti i rodno zasnovanom nasilju: Rezultati istraživanja

---

SeCons (2017) *Studija o oblicima reagovanja i stavovima stručnjaka u postupanju sa ženama žrtvama nasilja* (neobjavljeno).

Simeunović-Patić, B., Jovanović, S. (2013) *Žene žrtve ubistva u partnerskom odnosu*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.

Stefanović, J., Vidanović, S., Todorović, D. (2012) Polne uloge i stavovi o rodnim ulogama osoba sa visokim obrazovanjem. *Temida*, 4, str. 179-196.

Subotić, L., Somer, A., Steljić, K., Nikolić, K., Todorović, M., Perić, T., Jablanović, A. (2019) *Stavovi studenata univerziteta u Beogradu o rodnoj ravnopravnosti u Republici Srbiji*. Beograd: Centar za međunarodnu javnu politiku.

Vujadinović, D., Stanimirović, V. (2017) Rodni odnosi u Srbiji u doba tranzicije - Između emancipacije i retradicionalizacije. U: D. Vujadinović, V. Stanimirović (ur.) *Studije roda*. Beograd: Pravni fakultet, str.151-177.

Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, Službeni glasnik RS, Međunarodni ugovori, br. 12/2013.

Zakon o ratifikaciji Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, Službeni list SFRJ, Međunarodni ugovori, br. 11/81.

Zekavica, R. (2014) Odnos policije prema diskriminaciji u Srbiji. *Temida*, 2, str. 65-94.

Zekavica, R. (2016) Odnos policije prema diskriminaciji u Srbiji – Rezultati istraživanja stavova pripadnika policije opšte nadležnosti i saobraćajne policije RS. *Temida*, 1, str. 135-160.

Internet izvori

CeSID (2013) *Odnos građana prema diskriminaciji u Srbiji - Izveštaj o istraživanju javnog mnjenja/ Public Perceptions of Discrimination in Serbia*. Dostupno na: http://www.undp.org/content/dam/serbia/Publications%20and%20reports/English/UNDP_SRB_AD%20survey_2013.pdf, stranici pristupljeno 6.7.2020.

Committee on the Elimination of Discrimination against Women, Concluding observations on the fourth periodic report of Serbia, CEDAW/C/SRB/CO/4. Dostupno na: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CEDAW%2fC%2fSRB%2fCO%2f4&Lang=en, stranici pristupljeno 6.7.2020.

Evans, M., Haussegger, V., Halupka, M., Rowe, P. (2018) *From Girls to Men: Social Attitudes to Gender Equality in Australia*. Canberra: 50/50 BY 2030 FOUNDATION. Dostupno na: <https://www.5050foundation.edu.au/assets/reports/documents/From-Girls-to-Men.pdf>, stranici pristupljeno 20.4.2020.

IPSOS (2014) *Rodna ravnopravnost u Srbiji*. IPSOS i Ministarstvo za rad, zapošljavanje i boračka pitanja. Dostupno na: <http://www.mc.rs/upload/documents/istrazivanje/2014/09-25-14-Rodna-ravnopravnost.pdf>, stranici pristupljeno 6.7.2020.

Phillips, D., Curtice, J., Phillips, M., Perry, J. (eds.) (2018) *British Social Attitudes: The 35th Report*. London: The National Centre for Social Research. Dostupno na: https://www.bsa.natcen.ac.uk/media/39284/bsa35_full-report.pdf, stranici pristupljeno 20.4.2020.

Poushter, J., Fetterolf, J., Tamir, C. (2019) *A Changing World: Global Views on Diversity, Gender Equality, Family Life and the Importance of Religion*. Pew Research Center. Dostupno na: <https://www.pewresearch.org/global/2019/04/22/a-changing-world-global-views-on-diversity-gender-equality-family-life-and-the-importance-of-religion/>, stranici pristupljeno 20.4.2020.

Poverenik za zaštitu ravnopravnosti (2018) *Redovan godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2017*. Beograd: Poverenik za zaštitu ravnopravnosti. Dostupno na: <http://ravnopravnost.gov.rs/izvestaji/>, stranici pristupljeno 6.7.2020.

Redondo, G., Ramis, M., Girbis, S., Schubert T. (2011) *Attitudes on Gender Stereotypes and Gender-based Violence among Youth*. Daphne III Programme: Youth4Youth: Empowering Young People in Preventing Gender-based Violence through Peer Education. Centre of Research on Theories and Practices that Overcome Inequalities CREA – University of Barcelona. Dostupno na: https://medinstgenderstudies.org/wp-content/uploads/report_dapnhe-Spain_CREA.pdf, stranici pristupljeno 5.7.2020.

Sotiriou, P., Ntinapogias, S., Petroulaki, K. (2011) *Attitudes on Gender Stereotypes and Gender-based Violence among Youth – Greece*, Daphne III Programme: Youth4Youth: Empowering Young People in Preventing Gender-based Violence through Peer Education. Dostupno na: http://www.antiviolence-net.eu/Y4Y_Research-report_Greece.pdf, stranici pristupljeno 13.4.2020.

UNDP Georgia (2013) *Public Perceptions on Gender Equality in Politics and Business* (research report), Tbilisi: UNPD Georgia. Dostupno na: https://www.ge.undp.org/content/georgia/en/home/library/democratic_governance/public-perceptions-on-gender-equality-in-politics-and-business.html, stranici pristupljeno 20.4.2020.

United Nations Development Programme (2020) *Tackling Social Norms: A Game Changer for Gender Inequalities*. New York: United Nations Development Programme. Dostupno na: http://hdr.undp.org/sites/default/files/hd_perspectives_gsni.pdf, stranici pristupljeno 20.4.2020.

UNFPA Ukraine (2018) *Masculinity Today: Men's Attitudes to Gender Stereotypes and Violence against Women*. Kyiv: UNFPA. Dostupno na: <https://ukraine.unfpa.org/en/publications/masculinity-today-mens-attitudes-gender-stereotypes-and-violence-against-women>, stranici pristupljeno 20.4.2020.

Sanja Ćopić, Bejan Šaćiri Stavovi stručnjaka i stručnjakinja u Srbiji
o rodnoj ravnopravnosti i rodno zasnovanom nasilju: Rezultati istraživanja

---

World Economic Forum (2018) *The Global Gender Gap Report 2018*, Geneva: World Economic Forum. Dostupno na: <https://www.weforum.org/reports/the-global-gender-gap-report-2018>, stranici pristupljeno 20.4.2020.

SANJA ĆOPIĆ⁶
BEJAN ŠAĆIRI⁷

Attitudes of Professionals in Serbia on Gender Equality and Gender-based Violence: The Research Results

In 2019 the Victimology Society of Serbia conducted the survey aimed at assessing the attitudes of *professionals* who work in state institutions, independent state agencies and civil society organizations in Serbia about gender equality and gender-based violence, and collecting data on their experiences and challenges in dealing with gender-based violence victims, especially Roma women and women in rural areas. The survey was a part of the broader project aimed to contribute to policy and practice changes to ensure the recognition of harmful gender stereotypes and gender discrimination and to ensure suppression and timely response in cases of gender-based violence. It was a part of the program "Ending Violence against Women in the Western Balkan countries and Turkey: Implementing Norms, Changing Minds", implemented by the UN Women and funded by the European Commission. The survey was conducted on a sample of 199 respondents from the police, courts, prosecutors' offices, social welfare centres, independent institutions and civil society organizations, in 21 local communities in Serbia.

The survey findings suggested that in general practitioners involved in the survey do not have negative attitudes towards gender equality and gender-based violence. However, when looking at some individual statements on the scales of attitudes on gender equality and gender-based violence, as well as answers to additional

---

⁶ Dr Sanja Ćopić is Senior Research Associate in the Institute of Criminological and Sociological Research and researcher and president of the Executive Board in the Victimology Society of Serbia, E-mail: sanja.copi011@gmail.com.

⁷ Dr Bejan Šaćiri is senior lecturer at the Medical College of Applied Studies "Milutin Milanković", researcher in the Victimology Society of Serbia and coordinator of the VDS Victim Support Service. E-mail: bejansaciri@yahoo.com.

questions regarding the role of women and men at home, one can still conclude that traditional (gender) stereotypes are present in respondents of both sexes. The survey results also revealed a lack of knowledge about gender-based violence, which can result in the victim not being recognized, blaming the victim, failing to provide necessary assistance, support and protection, leading to re-victimization and secondary victimization. On average, male respondents have more conservative attitudes towards gender equality and gender-based violence than women. Older respondents, and consequently respondents with longer working experience, have more negative attitudes towards gender equality and gender-based violence than younger respondents. Respondents working in the judiciary, police and prosecution have more negative attitudes towards gender equality and gender-based violence than respondents from independent state bodies, centres for social work and civil society organizations. Attitudes on gender equality proved to be a strong predictor of attitudes about different forms of gender-based violence. Therefore, it is necessary to work further on raising awareness and strengthening capacities of practitioners in state institutions and civil society organizations on issues related to gender equality and gender-based violence, as well as on raising public awareness, including (potential) victims of gender inequality and gender-based violence, so that citizens can recognize their own or victimization of others and seek help and protect their rights.

Keywords: gender equality, gender based-violence, attitudes, research, Serbia.